

СӘУЛЕТ ЖӘНЕ ДИЗАЙН-ОРТА ТҰЖЫРЫМДАМАСЫН ЖАСАУ

2.1. Сәулет және дизайн-орта тұжырымдамасын жасау

- Сәулет және дизайн-қоршаған орта тұжырымдамасын жасау - жобалау өнерінің басқа түрлерінде баламасы жоқ жобалау жұмысының дербес бөлімі.
- Жобалық жағдайды жүргізілген «проблематизациялау» (жобалық тапсырманың қайшылықтарын сипаттау), «проблемаларды шешу» тәсілдері мен нұсқаларын ұсыну, содан кейін «тақырыптық», яғни оны шешудің ұсынылған нұсқаларын түсіну арқылы «тақырыптарды таңдау» арқылы болашақ объектінің тұтас моделі қалыптасады, ол жобалау жұмысының келесі кезеңінде қалыптастыру актілерінде түпкілікті жүзеге асырылады.
- Осылайша, тұжырымдамалық негізде қалыптастыру дизайнды бейнені, композицияны, стильді, техникалық, процедуралық және басқа құралдарды саналы модельдеу деңгейіне шығарады.

2.2. Тұжырымдаманы презентациялау формалары

- Жоба үшін тұжырымдаманы білдірудің қажетті формаларын табу өте маңызды.
- Олар жобаның жалпыланған моделін ұсынады.

Жобалау алдындағы талдау процесінде әзірленген жобалау тұжырымдамалары көрсетілуі мүмкін:

- ✓ **біріншіден**, мәтінді сипаттау түрінде ауызша,
  - ✓ **екіншіден**, ұран түрінде неғұрлым қысқа болуы мүмкін,
  - ✓ **үшіншіден**, бірнеше жалпылайтын қағидаларда тұжырымдау.
- Әдетте 3-5 негізгі қағидалар ерекшелінеді.
  - Принциптердің артық мөлшерін қолдану тиімсіз, олар «идеяны бұлдыратады».
  - Бейне тұжырымдамасын сондай-ақ ұранымен, пиктограммамен, эскизбен, логотиппен білдіреді.
  - Бейнелі шешімді көрсету үшін графикалық белгілер қолданылады.

2.2. Тұжырымдаманы презентациялау формалары

- Жобаны көрмеде көрсетуге немесе көпшілік алдында қорғауға байланысты кейбір жағдайларда құстың көзімен және объектінің әр жағынан және айналасында қозғалу кезінде адамның қабылдауының әртүрлі бұрыштарынан визуализацияны көрсететін фильм жасалады.
- Тұжырымдамалық шешімнің тұтастық сипатымен біріктірілетін тұжырымдаманың мазмұндық толтырылуын зерттеу маңызды.
- **Сонымен қатар, графоаналитикалық кестелер, аналитикалық диаграммалар, морфологиялық карталар тұжырымдаманы барынша ашады логикалық толықтырып, сенімді етеді.**
- Мағыналық маңыздылықты семантикалық ұран түрінде тұжырымдау концептуалды кезеңнің толықтығын, философиялық маңыздылығын береді.
- Презентацияға шығарылған көрнекі кестелік формалар жаңа ұсынысқа, жоба алды кезеңге сабақтастық және даралық құндылық береді.

2.3. Орта объектісі үшін жобалау алдындағы кешенді талдаудың мазмұны

2.3.1. Объектінің типі мен мәртебесін талдау (типологиялық талдау)

- Қалалық ортаға талдау жүргізу үшін аспектілердің болжамды тізбесі келтіріледі.
  - *Анықталады:*
    - ✓ объектінің мәртебесі (жергілікті, өңірлік, халықаралық), сондай-ақ оның қаладағы мақсатына және нақты жағдайға сәйкес (учаскенің жоспарлау шекарасының құрылымында-көшеде, кварталда, шағын ауданда, тұрғын топта, кешенде),
    - ✓ объектінің түрі (сәулеттік, орталық (средовой),
    - ✓ тағайылымдамасы бойынша объектінің түрі (тұрғын үй, қоғамдық, өнеркәсіптік, рекреациялық, тарихи – сәулет үшін;
    - ✓ тиісінше орта объектісі үшін – тұрғын орта, қоғамдық орта, өнеркәсіптік және т.б.).

2.3.2. Құрылымдық-морфологиялық талдау.

Ситуацияны фототіркеу және талдау келесі компоненттерді қамтиды:

- ✓ кеңістік геометриясы, көкжиек жақтарына бағдарлану, кеңістіктің тік құрылымы, тік және көлденең параметрлер, қатардағы және доминантты элементтер,
  - ✓ ашықтық-тұйықтық, күрделілік, жүйелілік-реттелмеушілік дәрежесі,
  - ✓ кеңістікті толтыру формаларының көлемдік-пластикалық құрылымы,
  - ✓ табиғи және урбандалған элементтердің арақатынасы,
  - ✓ пайдаланылатын материалдардың «палитрасы», ортаның табиғаты, жер бедері, өсімдіктер, бар объектілер, көрнеті нүктелер мен трасалар, баратын жолдары және т.б.
  - ✓ кеңістіктің өзара байланысы сипаты.
- Жағдайдың көлемдік-кеңістіктік моделі құрылады (ашу, көріністер, панорамалар, рельеф ауытқуларының жергілікті қималары және т.б.).

2.3.3. Құрылымдық-функционалды талдау

Ситуацияны суретке түсіріп тіркеу және талдау келесі құрамды бөліктерін қамтиды:

- ✓ қолданыстағы кеңістікті функционалды аймақтарға бөлу,
  - ✓ функционалды қанықтылық - кеңістік пен жекелеген аймақтардың тығыздығы,
  - ✓ кеңістікті пайдалану тиімділігі («тірі» - «өлі» аймақтар),
  - ✓ кеңістіктегі көліктік-жаяу жүргіншілер коммуникацияларының құрылымы,
  - ✓ жаяу жүргіншілер ағыны мен велосипед қозғалысының тығыздығы,
  - ✓ кеңістіктің әлеуметтік-демографиялық стратификациясы (халықтың қандай топтары кеңістікті пайдаланады),
  - ✓ кеңістіктің қол жетімділігі, бақылануы,
  - ✓ кеңістіктегі тіршілік пен іс-әрекеттің қауіпсіздігі,
  - ✓ кеңістіктің экологиялылығы.
- Ситуацияның функционалды көлемді немесе фронтальды моделі құрылады – іс-әрекеттік, қауіпсіздік, экологиялық тазалық және т.б.

2.3.4 **Көркемдік талдау** (композициялық, семантикалық-семиотикалық, стильдік).

Суретке түсіріп тіркеу және ситуацияны талдау келесі компоненттерді қамтиды:

- ✓ стиль;
  - ✓ бейнелілік;
  - ✓ композиция – түс бойынша шешімдер, биіктік, акценттер, ырғақтар, контрасттар, динамикалығы, доминанттар, бағдарлар, гармонизация, тұтастық;
- Ситуация үшін көлемді немесе фронтальды модельдер (панорамалар, көріністер) жағдай, қасбеттердің, көше фрагменттерін және т.б. жаймалары үшін тұрғызылады

2.3.5 Эволюциялық-генетикалық талдау (онтогенез, филогенез).

- ✓ фотофиксация және ситуацияны талдау (схемалар, панорамалар, көріністер);
- ✓ мәдени-тарихи құндылық, физикалық және моральдық тозу, ортамен коммуникациялық байланыс және т.б. жағдай үшін көлемді немесе фронтальды модельдер жасалады.
- Эволюциялық-генетикалық талдау қала кеңістігін тарихи (уақытша) даму процесінде оның эволюциясы тұрғысынан қарастырады.
- Алдыңғы барлық түрлерден айырмашылығы, бұл талдаудың өзіндік тақырыбы жоқ.
- Ол жоғарыда аталған барлық аспектілерді статикалық емес (бір уақытта) түрде емес, бірақ олардың тарихи дамуында қарастырады.

2.3.5 Эволюциялық-генетикалық талдау (онтогенез, филогенез).

- **Онтогенезді** объектінің жеке дамуымен, оның тарихымен байланыстырады.
- Архитектурадағы филогенезді типологиялық түр ретінде объектінің дамуымен байланыстырады.
- Онтогенезде объект филогенез заңдылықтарын қайталайды.
- Онтогенезде объектінің орналасқан жерінің тарихын, сондай-ақ қаланың немесе ауданның тарихын қарастыруға болады.
- Мұндай талдауларды жүргізу орта объектісінің сыртқы қасиеттері өзгерістерінің мәдени, әлеуметтік, экономикалық, саяси, ұлттық, географиялық және басқа аспектілермен шарттылығы мен өзара байланысын анықтауға көмектеседі;
- даму кезеңдеріндегі индивидтің, жеке тұлғаның, топтың рөлін анықтауға, орта жағдайы үшін маңызды қасиеттерді, орта объектілерін, мәдени контексті анықтауға.

2.4 Сәулеттік-дизайнерлік жобалаудың ерекшеліктері

- Сәулеттегі жобалық-аналитикалық әрекеттердің тәртібі дизайнердің жұмыс регламентінен, орта жағдайын жобалау алдындағы алдын-ала талдаудан күрт ерекшеленеді.
- **Біріншіден**, мұнда аналогтардан бастама алу маңызды рөл атқарады.
- **Яғни, «бастама алу» тікелей мағынада:** автор ең жарқын және есте қаларлық шешімдерді қайталаудан саналы түрде бас тарту үшін (тапсырмада нақты үлгілерді көшіру жағдайларын қоспағанда) өз тапсырмасының барлық белгілі бейнелі прототиптерін мұқият салыстырады.

2.4 Сәулет-дизайнерлік жобалаудың ерекшеліктері

- Бұл жерде кәсіби сәулетшінің алдыңғы шығармашылық өмірі, оқудың алғашқы жылдарынан бастап, жұмыс үшін материалдар жинау кезеңі ретінде қарастырылуы мүмкін.
- Ал зерттеудің бағытталынғандығын «тәжірибеден бас тарту» яғни – көпшілікпен тексерілген өнертабыс құралдарынан және шешу тәсілдерінен жобалау міндеттерінен белсенді ерекшеленетіндер ретінде сипаттауға болады.
- **Мұнда бәрі қолданылады:** *дизайн немесе жоспарлау әдістерінің күтпегендігі, экстравагантты материалдарды, аз танымал немесе экзотикалық прототиптерді және т.б. пайдалану.*

2.4 Сәулет-дизайнерлік жобалаудың ерекшеліктері

- Сонымен қатар, **материалдарды жинау кезеңінде** сәулетші-дизайнер өзінің алдында тұрған міндеттің эстетикасы мен идеологиясына еніп, болашақ шешімнің көркемдік мәнінің негізгі ерекшеліктері туралы көрнекі түсінік алады, оның масштабты және эмоционалды көзқарастарын сіңіріп, осы қондырғыларды іс жүзінде жүзеге асырған көлемдік-кеңістіктік және пластикалық сипаттамалардың палитрасын еріксіз қабылдайды.
- **Осылайша, аналогтарды зерттеуді аяқтайтын нәтижелердің қос мағынасы пайда болады:** енді дизайнер өз жұмысының композициялық комбинацияларында бейненің қандай ерекшеліктерін көрсетуі керек екенін жақсы біледі және қандай нақты формалар мен конструкцияларды жасағысы келмейтінін біледі.

2.4 Сәулет-дизайнерлік жобалаудың ерекшеліктері.

- **Екіншіден**, оның жұмысында болашақ құрылымның контексті үлкен рөл атқарады, яғни оның барлық көріністері мен формаларында: *функционалды, көлемдік жоспарлау, эмоционалды, стилистикалық және т.б.*
- Қоршаған ортаның визуалды-бейнелі сипаттамаларын мұқият білу авторға геометрияны анықтайтын ерекшеліктерді, оның туындысының сыртқы түрінің экспрессивті бөлшектерін және оның осы ортамен композициялық байланысының ерекшеліктерін – яғни күтілетін кескін үшін жұмыс істейтін барлық нәрсені көрсетіп береді.
- Дизайнер өзіне белгілі материалдан «шеттеудің» әртүрлі әдістері мен әдістерін өте белсенді қолданады: ең алдымен комбинаторика (сәулеттік «терминдер» немесе «факторлар» орындарын қайта құру) және бастапқы көлемдік-кеңістіктік комбинациялардың вариантты деформациясы арқылы.
- Осылайша, жоба алдындағы талдау кезеңіне **болашақ композицияның көптеген өзгерістері түрінде** жобалау процесінің өзі де енеді.

2.4 Сәулет-дизайнерлік жобалаудың ерекшеліктері.

- **Үшіншіден**, «сәулеттік» талдау композициялық міндеттердің қосалқы шешімдерінің максималды кең спектрін үнемі іздеумен сипатталады, яғни инженерлік немесе технологиялық жабдықтар жүйелерінің, конструктивті ұсыныстардың және т.б. ашылуы, - яғни «тақырып» композициялық құрылым түсінігімен біріктірілетін барлық нәрсе.
- Ортаның дизайны үшін «тақырып» – бұл, ең алдымен, тапсырманың функционалды және процессуалдық қайшылықтарын шешудің тәсілі, ал сәулет үшін – бұл негізінен көркем ұсыныстардың экспрессивтілігін арттыру құралы екенін есте ұстаған жөн.
- **Жоба алдындағы талдаудың аяқталуы** – бұл болашақ шығарманың жеке көркемдік-бейнелі әлеуетін көрерменге жеткізетін тұжырымдама - **сәулет идеясы**.